

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Arılarla Dans...

Ankara'yı arılar bastı. İstilanın ne kadar geniş olduğu hakkında fazla bilgimiz yok, ama benim bisiklet rotamın üzerindeki bahçeli lokantalarda öğle yemekleri, havaların çok sıcak olmasına rağmen içerde yeniliyor. Arılar her yıl bizi ziyarete gelir; ama bu yaz gelenler inanılmayacak kadar kalabalık. Geçenlerde bir grup ODTÜ öğrencisinin ellerinde tepsilere kafeteryanın bahçesine girdiklerini görünce, hem şaşırımdım hem de gurur duydum; ama maalesef bir iki dakika sonra onlar da gişelere hücum eden banka mudilerine taş çıkartacak bir hızla tekrar içeri daldılar.

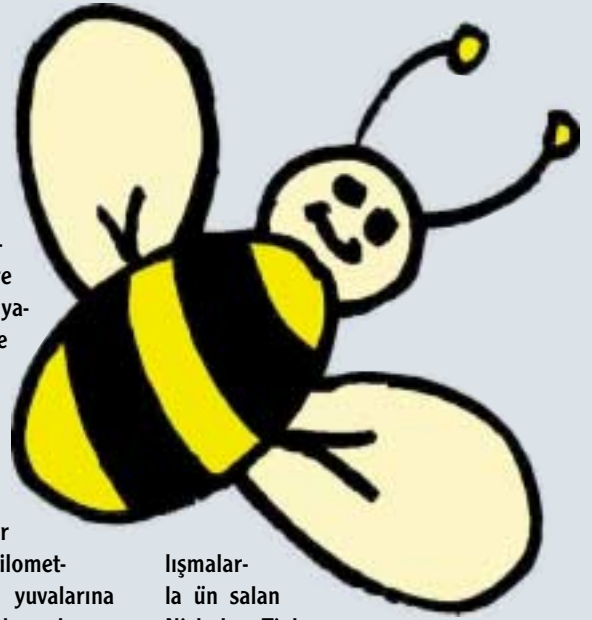
Ben paçayı kurtardım; ama genç arkadaşlarımdan İsmail tenis kortunda, Buğra ise bisiklete binerken arının iğnesine yenik düştüler. (İsmail'i teniste yenebilmem ve Buğra'yı bisiklette geçebilmem için sanırım bir kovan dolusu arıya gerek var.) Her neyse, yazarınız dahil, sanırım eskimoların dışında arının iğnesini hissetmeyen çok az insan vardır. İngiliz şair Emily Dickinson, istisnalardan biri olsa gerek; aksi halde şu satırları yazmazdı:

Arı! seni bekliyorum
Söylüyordum geçenlerde
Geleceğini bilen birine

.....
Mektubumu alacaksın
Aydın 17'sinde; yanıt ver
Daha iyisi; kendin gel.

Ne kadar şairane yazılırsa yazılısın, arıların mektuplara yanıt vermeyeceğini bir ekolog olarak garanti ederiz. Okuma yazmaları olmasa bile arıların dans ettikleri, 1920'li yıllarda Avusturyalı bilimada-

mı Karl von Frisch tarafından kanıtlandı. Yok, bu tür danslar ne tango ne de çiftetelliye benziyor. Havada daire ve elipsler çizerek tek başına yapılan bu danslar yiyeceğin ne kadar uzakta ve hangi yönde olduğu konusunda diğer arıları bilgilendirmek için yapılıyor. Işığın polarize olduğunu farkedebilen bu becerikli yaratıklar, güneşi bir çeşit pusula gibi kullanarak kilometre uzaklıktaki mesafelerden yuvalarına geri dönebiliyorlar. Frisch'in bu çalışmaları esnasında arılar tarafından kaç defa sokulduğunu öğrenemedik; ama eğer iğneyi yediyse, bu çalışmalarından dolayı aldığı Nobel ödülüne defalarca unutturmuştur. (1973 yılında Nobel'i Frisch'le paylaşan diğer bir araştırmacı, genç okuyucularımıza bu sayfalarda tanıştırdığımız, kazlarla çalışan Konrad Lorenz - Nisan, 2001; diğeri martılar üzerinde yaptığı ça-

ışmalarla ün salan Nicholas Tinbergen idi. Etooloji yani hayvan davranış biliminin kuruluşunu bu üç dahiyeye borçluyuz.)

Arı sokması sivirsineğinkine nazaran çok daha fazla acıttığı halde, arıların hoş görmemizi siz hemen bala bağlayacaksınız; ama olaya ekolojik açıdan bakarsak bitkilerin döllenmelerini sağlamaları çok daha önemlidir. Üstelik arı, sinek gibi hastalık taşımaz. Bunların ötesinde arıların bize sağladıkları hizmetler arasında balmumu, polen, arı sütü ve ilaç yapımında kullanılan arı zehirini sayabiliriz.

Arının bu özellikleri gözlerden kaçmamış. Kuran'da Nahl (Arı) süresinde Tanrı arılara "Dağlardan, ağaçlardan insanların kuracakları kovanlardan göz göz evler edin" diye buyurur. İncil'de Tanrı, arıların gelip "sarp vadilerde, ve kayaların çatlaklarında, ve bütün diken çitlerde ve bütün otlaklarda" yuva yapmalarını emreder. Buda, bir vaazında insanların nektarını içtiği çiçeğe hiç zarar vermeyen arıdan örnek almalarını önerir.

Arılara atasözlerimizde de sık sık rastlarız: “Arı bal alacak çiçeği bilir”, “arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur”, “arı kovanı gibi işlemek”, “arının dikenini görüp balından el çekmek” ve “arının yuvasına çöp dürtmek”. Yok unutmadık, tabii olaya biraz denge getirmek için “dilini eşek arısı soksun!” da denir.

İngiliz atasözleri de bu konuda oldukça zengindir. “Arı gibi çalışkan”, “kovan için iyi olan arı için olmayabilir”, “bal neredeyse arılar da ordadır”, “bir arı, bir avuç dolusu sineğe bedeldir”, “bir damla bal okyanusu tatlandırmaz” ve “bal toplamak istersen kovana tekme atma” gibi.

Dünyada yılda 1 milyar tona yakın bal üretiliyormuş. Rusya 210 bin tonla başı çekerken, Çin 173 bin tonla ikinciymiş. Biz 35 bin tonla yedinci sıradaymışız. Türkiye’de kovan başına ortalama bal üretimi 16-18 kg iken ABD’de 50 kg. civarında. (<http://www.bayer.com.tr/animalhealth/varroa.html>:). En çok bal üreten illerimiz Ordu, Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Rize, Artvin ve Ardahan imiş.

Peki arı sokunca ne yapmak gerekir? Uzmanlar şu önerilerde bulunuyor: “Sokma yerinin üstünden bandaj uygulayın, bu bandajı her 10 dakikada bir 3 dakika kadar gevşetin, sokma yerine soğuk uygulayın, anti alerjik ilaçları uygulayın, elinizde adrenalin veya EpiPen varsa kullanın... Bunun dışında antialerjik ilaçlar, kortizon ve adrenalin, gerektiği durumlarda kullanılır. Arı alerjisinde en önemli tedavi aşı tedavisidir. Arı alerjisine karşı uygulanan aşı tedavisi 2-3 yıl kadar sürmekle birlikte % 100 başarılıdır.”

(<http://www.populermedikal.com/ari-alerjisi.htm>)

Alerjisi olanlar için aynı kaynakta verilen öğütler arasında şunlar var: Açık yerlerde yemek veya meyva yemeyin, hoş kokulu meyva suyu, gazoz içmeyin, parfüm, deodorant, kolonya sürmeyin, güzel kokulu sabun, şampuan kullanmayın, parlak renkli, çiçekli elbise giymeyin, çiçek toplamayın, çiçek takmayın. Ve en önemlisi, ki ben bunu daha önce hiç duymamıştım, kahverengi giyisiler giyin çünkü arılar bu renkten hiç hoşlanmazmış.

İsterseniz gelin şimdi Ankara’daki arı istilasının ekolojik nedenlerine bir göz atalım. Çevre kirliliği ve aşırı avlanma gibi faktörlerin hayvan ve bitkilere ne kadar zarar verebileceği, hatta yok olmalara neden olabileceğini bilmeyen yoktur. Ama geçen ayki yazımızda anlattığımız gibi, nehir ve göllere atılan çamaşır suyu, içerdiği fosfat nedeniyle su ekosistemlerinde bir çeşit çayır görevini üstlenen plankton sayılarında anormal bir artışa neden olabilir. Birçok ekologun saçlarını genç yaşta ağrıtan bir olay da bir türün sayılarında hiç insan etkisi olmadan da büyük artışların olabilmesi. Atmosfere attığımız

gazlar dolayısıyla olası bir küresel ısınmayı şimdilik bir tarafa koyarsak, nedenini tam olarak anlayamadığımız “doğal” iklim değişikliklerinin de bu artış ve inişlere yol açabileceğini görürüz. Örneğin aşırı sıcaklık otları kurutur, otla beslenen hayvanlar aç kaldıkları için sayıları azalır ve o hayvanları yiyen diğer hayvanlar da bu felaketten nasiplerini alırlar. Bunun tam tersi, çok iyi iklim koşulları bir yıl öncesine nazaran o ekosistemi güllük güllüştürdüğüne çevirebilir. İşte bu tür problemleri ilk kez araştıran ekologlar, bu artış ve çöküşlerin nedenlerini iklim değişikliğine bağladılar. Ama çok geçmeden bu olayların çok daha karışık nedenlerden kaynaklanabileceği ortaya atıldı. Örneğin, artan sıcaklık o türün yiyeceğini fazla etkileyebilir, ama metabolizmayı etkileyerek üreme kapasitesini artırabilir. Fakat sayılar çok artarsa, kalabalığın beraberinde getirdiği “stres” bu kez üreme kapasitesini düşürebilir. Bütün bunları gözönüne alırsak, arı sayılarındaki bu artış, bu yaz yaşadığımız aşırı sıcakların arıların üreme kapasitesini artırmasından kaynaklandı. Ama kesin bir şey söyleyebilmek için, çok kapsamlı sıkı bir araştırma gerekir.

Bütün bunlar, sık sık duyduğumuz, “ekolojik denge”nin gerçekten var olup olmadığı sorusunu akla getiriyor. Yukarıda bahsettiğimiz gibi kendi hallerine bıraktıkları zaman bile bitki ve hayvan sayılarında büyük artışlar ve inişler olur. Doğal ortamda bir türün kendiliğinden ortadan kalkmasıysa 2,5-3 milyon yıl sürüyor. Ama biz insanlar sayesinde bu süreç birkaç yıla inmiş durumda.